

22. Про навчальні програми в 1991/92 навчальному році для масових загальноосвітніх шкіл і СПТУ, шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, ліцеїв і гімназій // Інформаційний збірник Міністерства народної освіти УРСР. – 1991. – №15–16. – С. 33.
23. Діяльність Спілки юристів України // www. Who-is-Who.com.ua / bookmaket / yurist 2006/6/9/5.
24. Про участь Спілки юристів України в реалізації Національної програми правової освіти населення (Доповідь заступника Голови Спілки П.В. Мельника на пленумі Ради Спілки 28 лютого 2003 р.) // www. lawyersunion.org.ua/new/www.nam.kiev.ua.
25. Бігун В. С. Правова освіта населення – не лише знати, але й вміти // Юридична газета. – 2005. – 7 лют. – С. 5.
26. Діяльність Української правничої фундації // www.eurocourt.org.ua/
27. Програма регіонального семінару для вчителів «Правова освіта учнівської молоді: досвід, проблеми, шляхи їх вирішення» // www. eurocourt.org.ua/About.asp.
28. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 18. – Спр. 49. – Арк. 225–228.
29. Лист Міністерства освіти і науки України від 21.07.04 р. № 1/9-382 «Про перелік програм, підручників навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах у 2004/2005 навчальному році» // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – №15–16. – С. 51–52.
30. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.01 р. № 342 «Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002-2004/2005 навчальні роки» // Освіта України. – 2001. – 8 травня. – С. 2–4;
31. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у новому 2001-2002 навчальному році // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2001. – №15–16. – С. 10–14.

***Гуз А.М. ЕВОЛЮЦІЯ ШКОЛЬНОГО ПРАВОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX - XX СТ.***

*В статье исследовано эволюцию школьного правового образования в Украине в контексте развития среднего образования*

*Ключевые слова: патриарх, правовое образование, репрессии, университет.*

***Guz A. M. FORMATION OF UKRAINIAN SCHOOL LEGAL EDUCATION IN THE SECOND HALF XIX - XX CENTURIES***

*The article is devoted to evolution of school legal education in Ukraine in a context of secondary education development.*

*Keywords: patriarch, legal education, repressions, university*

**УДК 94(477)(092)**

***А.М. Трембіцький***

**НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ЧЕХІВСЬКОГО**

*В статті висвітлюється науково-освітня діяльність члена відомої української родини Сіцинських-Січинських-Чехівських, голови уряду Директорії, Всеукраїнського Благочинника та голови ідеологічної комісії УАПЦ, талановитого богослова, історика церкви, професора Володимира Чехівського (1876-1937)*

*Ключові слова: науково-освітня діяльність, Володимир Чехівський*

Культурно-просвітній і визвольний рух в Україні у другій половині XIX – 30-их рр. XX ст. владно залучав до себе людей активних, творчо натхнених, національно свідомих. В історії змагань українців за волю, власну державність і автокефальну українську церкву багато уславлених українських родів і родин, а ще більше маловідомих лицарів і подвижників, які своєю просвітницькою діяльністю визначали феномен національного руху та відродження української історії, культури, освіти і науки. Так, до родини Сіцинських-Січинських-Чехівських, вкоріненої в етносоціокультурне середовище подільського краю, входило багато значних особистостей, які зробили досить значний внесок у вивчення і збереження історії та культури українського народу, у справу українізації церковно-релігійного життя, ставши генераторами і творцями української Церкви. Серед них, непересічна постать у науковому, культурно-громадському, педагогічному та релігійному житті України – Володимир Мойсейович Чехівський, який в своєму житті керувався «велінням своєї совісті» [1, с. 221] і «ширий

.....  
демократизм» якого «тісно сполучався з наукою Христової Євангелії» [2, с. 339]. Проте його багатоаспектна науково-освітня та богословська діяльність майже не знайшла свого відображення в українській історіографії XIX – початку XXI ст., лише фрагментарно цю діяльність висвітлили В.Приходько [3], Ф.Бульбенко (США) [4], Д. Бурко (США) [2], І. Преловська [5; 6; 7; 8], Е. Мельник [9], О.Коляструк [10], А.Трембіцький [11; 12] та інші [13].

Один з видатних діячів новітньої української історії, який поєднував у собі талан богослова і реформатора Української національної церкви з соціал-демократичними поглядами, Благовісник УАПЦ, дорадник Митрополита УАПЦ В.Липківського, Голова ідеологічної комісії УАПЦ, організатор пастирських курсів УАПЦ у Києві, талановитий богослов, історик церкви, професор, член Центральної Ради від соціал-демократичної фракції, товариш міністра сповідань у гетьманському уряді, прем'єр-міністр та міністр закордонних справ в уряді Директорії УНР, Володимир Мойсейович Чехівський народився 20 (19 [2, с. 333]) липня 1876 р. у с. Гороховатка на Київщині в родині священнослужителя [14; 15, арк. 95]. Освіту здобував у Київській духовній семінарії (1896), на церковно-історичному відділенні Київської духовної академії (1900) [2, с. 334; 15, арк. 95], однорічних курсах учителів середніх шкіл (1913) і короткотермінових педагогічних курсах учителів-лекторів з методики викладання історії при Одеському університеті (1918) [15, арк. 95зв.].

Після успішного закінчення в 1900 р. Київської духовної академії [15, арк. 95], В.Чехівському було запропоновано посаду викладача духовної семінарії за межами України, однак він відмовився від такого призначення [2, с. 334] і після успішного складання іспиту в Київському університеті на вчителя гімназії [14], майже рік працював у церковнопарафіяльних школах сіл Янівка й Гороховатка Київського повіту [15, арк. 95], де й почалася його плідна освітньо-педагогічна, українознавчо-просвітницька й науково-богословська діяльність.

У 1901 – з урахуванням його педагогічних здобутків він був призначений помічником інспектора Подільської духовної семінарії [16, с. 305], де під його керівництвом національно свідомі старшокурсники-семінаристи залучалися до конкретної українознавчої праці [2, с. 335; 3, с. 42-43], яка сприяла пробудженню українських національно-культурних сил у молодіжному середовищі. Його діяльність в семінарії не була легкою, тут панувала російська мова, й тому головним для Володимира Мойсейовича було вивести українську молодь з-під впливу російського імперського шовінізму й скерувати на шлях українського національного самопізнання [2, с. 335-336]. В Подільській духовній семінарії він працював біля трьох років (згідно інших даних лише в 1901-1902 рр.), а потім перевели з «попередженням» помічником інспектора в Київську духовну семінарію [15, арк. 95], де він продовжував будити і стверджувати національну свідомість семінаристів. Однак і там нетривалою була його праця, вже в 1905 р., через не благодійність, його звільнили з семінарії й призначили вчителем Черкаської духовної школи, де встановили тривалий поліційний нагляд, який тривав аж до революції 1917 р. Проте й тут, викладаючи російську мову й літературу в духовному училищі й міській чоловічій гімназії, він і далі непохитно служив своїй ідеї, проводячи українську національну працю серед бурсаків, гімназистів і робітників [2, с. 335-336; 15, арк. 95].

Він незважаючи на всі перипетії, окрім викладацької та політичної діяльності, значну увагу приділяв науково-богословській справі, видрукувавши під своїм прізвищем, або ж під псевдонімами «Вірний В.Чехівський», «Ілля Побратим» [17], «Ілля Братерський» [18], у різних виданнях чи залишивши в рукописах майже півсотні наукових праць з історії Церкви та української культури, науково-богословських і релігієзнавчих праць, богослужбових відправ, доповідей, епістоляріїв, промов і статей. Його першою науковою роботою з історії Української Церкви стала дипломна робота студента IV курсу Київської духовної академії «Київський митрополит Гавриїл Бануленко-Бодоні (1799-1803)» (1904), за яку в 1905 – отримав у духовній академії вчений ступінь магістра богослов'я і премію Ради професорів академії [2, с. 334]. Пізніше, враховуючи значення цієї монографії, яка складається зі вступу, 4 розділів (522 с.) та додатків (16 с.), її було видрукувано в «Трудах Киевской духовной академии» (1904) [19] та окремим виданням (1905) [20].

В 1906 р. його за участь в українському національному русі було заарештовано і вислана на рік [14] у Вологодську губернію [21], де значну увагу він приділяв «позашкільній просв[ітницькій] праці» [15, арк. 95]. Наприкінці 1907 р. він повернувся із заслання в Україну [2, с. 338] і намагався влаштуватися на посаду викладача історії української літератури та історії України й Поділля в духовних навчальних закладах Кам'янця-Подільського, але отримав припис відбути на роботу в духовний навчальний заклад глухого маленького містечка

Сапожок у центрі Росії. Це «була та ж сама висилка за межі України, для добробуту якої В[олодимир] М[ойсейович] віддавав усі свої сили, енергію, знання», тому він відмовився їхати в Росію й переїхавши до Києва, був змушений «давати приватні лекції, і з того існував» [21]. Через відмову їхати в Сапожок, він був позбавлення права працювати в духовних навчальних закладах, й тому був змушений наприкінці 1907 – на початку 1908 р. переїхати в Одесу [22], де значну увагу приділяв «позашкільній просв[ітницькій] праці» [15, арк. 95], в 1908-1913 – працював інспектором, а потім і директором [2, с. 338] Михайло-Семенівського сирітського будинку «Благодійного Товариства», вчителем літератури в електротехнічному училищі Гадяцького, політехнічному училищі Дойна (політехнікумі) [16, с. 309], у приватній гімназії Гінкулової-Гефена, в млиново-технічному училищі [15, арк. 95] (комерційній школі) [16, с. 305]. З метою підвищення своєї кваліфікації він у 1913 – прослухав однорічний курс для вчителів середніх шкіл при Одеському університеті й після успішної здачі іспитів отримав відповідний диплом. Після цього в 1913-1914 – викладав історію в 1-й і 3-й міських гімназіях Одеси [15, арк. 95]. Крім того, аж до 1917 – був головним редактором одеської газети «Українське слово» (видавництво Українського Керівничого Комітету) [23], співредактором – «Вільне життя», читав публічні лекції на курсах агітаторів в робітничих клубах Одеси [21].

В травні 1917 р. Українська Центральна Рада розглядала кандидатуру Володимир Мойсейович на посаду помічника куратора або окружного інспектора Одеської шкільної ради, хоча він у цей час вже очолював Одеську філію Всеукраїнської учительської спілки та Херсонську губернську раду об'єднаних громадських організацій. Враховуючи громадсько-просвітницьку діяльність, його в жовтні-листопаді 1917 обрали головою Одеського ревкому, а наприкінці листопада УЦР призначила політичним комісаром м. Одеси та водночас виконуючим обов'язки губернського комісара освіти на Херсонщині [24, с. 181]. Наприкінці 1917 р. він переїздить до Києва, де читає лекції з історії України та української культури в політехнічному й медичному інститутах, а також на вчительських курсах [2, с. 338]. В 1918 – вдруге закінчив Одеські короткотермінові педагогічні курси для учителів-лекторів з методики викладання історії, адже як «лектор позашкільної роботи» в 1917-1920 – приділяв значну увагу громадсько-просвітницькій роботі [15, арк. 95зв.]. При цьому зазначимо, що з 13 квітня 1918 р і до гетьманського перевороту, він був директором Департаменту ісповідань Української Народної Республіки з правами міністра й розробляв плани реформування духовних навчальних закладів [1, с. 272].

В. Чехівський будучи українофілом і відгукуючись на події в Україні прийняв активну участь у творенні і діяльності Кирило-Мефодіївського братства, і висвітлюючи його діяльність у своїх доповідях, з якими виступав на засіданнях братства, чи статтях писав про завдання українського церковно-визвольного руху, визначав шляхи відбудови незалежної Української Церкви, її українізації, стверджуючи, що це «необхідно робити тільки на національному ґрунті, керуючись заповітом Христа: «Віддайте кесареви – кесареви, а Боже – Богові» [2, с. 339]. Зосередивши всі свої здібності й авторитет на українському церковному рухові, він підготував і видав з цієї проблеми під псевдонімом «Ілля Братерський» працю «Кому служить церковне панство на Україні» (Київ, 1918) [2, с. 342; 18], а потім дещо її доопрацював і опублікував під назвою «Церковне панство на Україні» (1919) [25]. Крім того, вийшла його праця «Боротьба чехів за волю і правду в часи Гуса» (1919) [26]. Крім того, в січні 1919 р. виходять статті-інтерв'ю «Прем'єр Вол. Чехівський про державний стан України» [27], «Розмова з Головою Ради Міністрів» [28], «Ультиматум совнаркому. Совіту народніх комісарів Російської республіки» [29]. Володимир Мойсейович, як член Ради Старшин Робітничого клубу на Лук'янівці, використовував будь-яку нагоду для виступу перед населенням, так, 16 січня він виступив з лекцією «Сучасний мент (момент – А.Т.)» [30].

Наприкінці червня 1919 р. він повернувся у Кам'янець-Подільський, де під керівництвом Холодного розпочала свою роботу «Комісія для технічного проведення реформ школи в Україні» з укладання «Проекту Єдиної школи на Україні» [31, с. 352]. 16 серпня на зборах Кирило-Мефодіївського братства в присутності 83 членів, зробив доповідь «Послання Кирило-Методієвського Брацтва Православним Християнам на Україні» [32, арк. 50зв.], 26 серпня в щоденній газеті «Україна» (Кам'янець-Подільський, 1919) опублікував статтю «Постанови Кирило-Методієвського Брацтва» [33], в якій він розглянув вісім програмно-методичних принципів діяльності цього Братства щодо українізації Церкви. У вересні 1919 р. В.Чехівський, як член Ради міністра освіти, приймав активну участь у розгляді цього «Проекту...», згідно якого «було вирішено заснувати єдину школу в трьох ступенях» [34] і

«були ухвалені такі назви ступенів майбутньої єдиної школи: I – (колишня нижча початкова) – основна молодша; II – (колишня вища початкова) – основна старша; III – (колишня середня школа) – колегія» [35].

У січні 1919 р. національно свідомо інтелігенція Кам'янця-Подільського заснувала Український клуб, а вже 18 вересня Рада старшин клубу, членами якої були Є. Приходько (рідний брат Віктора Приходька – А.Т.) [36], К. Солуха, Є. Сіцінський, В. Чехівський та інші свідомі українці, ініціювала відкриття в Кам'янці-Подільському українського народного університету, який мав «поширювати науково-популярні знання серед бажаючих молодих людей» [37] та інших груп населення «в доступній формі українською мовою знання з усіх галузей науки» [38, арк. 32], а також сприяв би в доступній формі отримувати знання тим людям, які за своїм освітнім цензом не мали змоги навчатись у державному українському університеті [38, арк. 61; 39]. Володимир Мойсейович прийняв активну участь у підготовці відкриття народного університету, який вже у жовтні розпочав щоденний з 17 до 19 години прийом заяв від тих, хто «бажає слухати лекції», має освіту не нижче початкової школи, вік не менше 16 років, бажання вчитися і змогу сплатити 50 крб. [38, арк. 34; 40].

У вересні 1919 р. на прохання Культосвітньої управи Головного управління Генерального штабу армії УНР, виступив перед військовими з лекцією «Нове українське письменство» [41], яку відвідала «сила народу» і навіть «велика університетська аудиторія ледве вміщає всіх слухачів» [42].

1 листопада 1919 р. заклад від імені Ради лекторів відкрив Голова ради лекторів (ректор – авт.) народного університету В.Чехівський. Він привітав «всіх студентів цього університету та всіх присутніх» і виступив з промовою, в якій «коротко накреслив історію боротьби українського народу за свою рідну культуру і освіту» й закликав «студентів нового університету і всіх присутніх до дальшої боротьби не тільки за свою рідну освіту, але й за самостійне державне існування нашої республіки». Далі він звернув увагу присутніх на те, що: «Наші великі пророки і проводарі народу українського клали в цій боротьбі усе своє життя, виявляли надзвичайно велику титанічну силу, енергію і віру», й тому, на його думку, «скоро надійде час, коли наша батьківщина буде визволена і вся зацвіте культурно-просвітнім та державним життям» [43]. Потім у своїй промові про рух українського народу до освіти, наголосив: «Коли Україна мала свою Державу то і справа національної освіти стояла високо. Разом зі втратою Держави прийшло поневолення української нації і занепад рідної освіти». На закінчення свого виступу він закликав присутніх до боротьби за освіту як українців, так і всіх, хто проживав на українській землі [44]. Варто зазначити, що викладаючи на гуманітарному факультеті історію української літератури [45] в одній із своїх лекцій він відзначав, що «наукові знання – історія, філософія, література й такі інші, а також найкраща політика, духового вдосконалення людині не дадуть, потрібна передусім релігія, віра в Бога» [2, с. 339]. Водночас він викладав історію українського письменства (3 год.) на короткотермінових курсах для духовенства в Кам'янці-Подільському [36] Про його діяльність в цей період газета «Україна» публікує статтю «Голова рев. комітету і Прем'єр-Міністр 1-го кабінету Директорії В.М. Чеховський» [21]

Проте вже наприкінці листопада 1919 – після вступу польських військ на Поділля В.Чехівський залишив посаду керівника українського народного університету і переїхав до Вінниці, де в 1920-1921 рр. – читав лекції з історії української культури та основ виховання у Вінницькому учительському інституті [45], а потім у Вінницькому Інституті Народної Освіти [15, арк. 95зв.]. 26 серпня Рада новоствореного інституту [46, арк. 2] в протоколі свого засідання записала: «Маючи на увазі важкі умови життя в Вінниці та невизначеність матеріального забезпечення інституту, запрошення до провінційних педагогів поки що належить самому інституту» [46, арк. 3]. Тому до викладацької роботи було намічено запросити «а) безумовно – В.М. Чехівського (як відомого знавця історії та літератури України)» [46, арк. 3зв.-4]. 3 вересня Подільський губернський відділ народної освіти призначив членом Вченої ради [46, арк. 5], а 17 вересня було проведено розподіл навантаження між викладачами, згідно якого Володимиру Мойсейовичу, як одному з «найкращих лекторів, котрі зараз є в розпорядженні Вінниці» [46, арк. 19-19зв.], доручалось читати лекції з українознавства, української літератури та історії XIX ст. Зважаючи на гостру нестачу викладачів, керівництво вищого навчального закладу ухвалило, що надурочну працю необхідно оцінювати в 1 1/2 рази дорожче штатної, причому максимум надурочного навантаження не повинен перевищувати 2/3 нормальної роботи (24 тижневих лекцій) [46, арк. 19зв.-20]. Саме

тому В.Чехівському, як «авторитетному фахівцю», пропонувалося встановити платню по найвищому, 35 розряду [46, арк. 21-21зв.]. Однак, він прибув до Вінниці тільки в середині грудня, а лекції з українознавства став читати лише з 21 грудня [46, арк. 29зв.]. Наприкінці 1920 р. у Вінниці встановилася більшовицька влада, і він, як великий патріот України, не емігрував, а залишився, зазначивши: «Я мушу бути зі своїм народом!» [2, с. 339]. Проте, вже 6 січня 1921 р. – як член Кирило-Мефодіївського Братства був заарештований і п'ять місяців провів у в'язниці [2, с. 340].

Перебравшись до Києва, він став одним із засновників і керівником «Братства робітників Слова» (в інших документах «Курси робітників Слова» – А.Т.), яке діяло на початку 1920-х р. – 1923 р. при храмі Святої Софії [1, с. 274] та готувало проповідників Євангелія для українізованих парафій УАПЦ з метою євангелізації населення. УАПЦ, незважаючи на несприятливе ставлення більшовицької влади до створення духовних шкіл, створила для підготовки священиків, дяків та диригентів короткотермінові Пастирські курси (богословську школу – А.Т.), які діяли з червня 1921 р. до 1923 р. в Іллінській церкві. Одним з їх організаторів був В.Чехівський, який читав лекції з філософії релігій [1, с. 358]. Займаючись у досить важких умовах освітніми справами в УАПЦ, Володимир Чехівський прийняв активну участь у підготовці та проведенні Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ (Київ, 14-30 жовтня 1921 р.) [47]. Він, відмовився від обрання його Головою Собору [48] і не давши своєї згоди на обрання Всеукраїнським архієпископом [47, с. 267], все ж за наполяганням членів Собору був обраний «товаришем Голови» [49, арк. 10], Головою ідеологічної комісії УАПЦ [47, с. 41], радником митрополита, головним Всеукраїнським «Благовісником» (проповідником) Всеукраїнської Православної Церковної Ради [2, с. 340], завданням якого була проповідь і поширення Слова Божого, членом Комісії церковно-освітньої і богослужбових відправ УАПЦ [50, арк. 23зв.].

Вболіваючи за відродження Української Церкви неодноразово виступав перед делегатами Собору з власними доповідями з історії християнської церкви першоапостольських часів та з богословськими доповідями – «Відокремлення церкви від держави» (22.10), «Життя парохвіяльних церков» (24 жовтня), «Відновлення (Церковної ієрархії)» [51, арк. 11], «Утворення єпископату Української Автокефальної Православної Церкви» (20.10) [49, с. 190-197], або як співдоповідач з доповідями – «Взаємовідносини межі Українською церквою і другими церквами» (19.10), «Внутрішній устрій церкви» (20.10) [47, с. 38-39], «Справа автокефалії Української церкви» [47, с. 135-137], з богословською промовою про роль і значення богослужіння (25.10) [47, с. 336], в яких розкрив канони і справу «автокефалії Української церкви, з'єднання з іншими церквами, про єдність Вселенської церкви, про єдинство церков», без яких неможливо «розуміти місце Української церкви у Вселенській православній апостольській церкві» [51, арк. 10]. При цьому він зазначав, що більшовики і старий російський єпископат в Україні «силою творять насильство над народом... Знущаються, глумляться над самим дорогим» для українців, називаючи їхню мову – «базарна», а «українську церкву «охохлаченою» [47, с. 166]. Крім того, уважно прослухавши доповідь професора В.Щербаківського про «мистецтво в церкві» [47, с. 315, 495], тобто «про творчість українського народу в сфері пластичного мистецтва, того мистецтва, яке постигається оком, про церковну архітектуру, про фрески, про інші побутові речі і утварі» [47, с. 338], В. Чехівський підтримав його пропозиції: «1. Берегти предковичні старовини церковної української утварі. 2. Ні одну церкву українську без дозволу академії не повинно руйнувати або перероблювати 3. Аби церкви на Україні будувались в предковичному українському стилі» [47, с. 341] та сприяв тому, щоб члени Собору проголосували за них.

Ставши Всеукраїнським Благовісником і головним ідеологом українського церковно-національного відродження Володимир Мойсейович у важких умовах буття Української Церкви, створив у 1921 р. свою головну і одну з перших ґрунтовних богословських праць УАПЦ «За церкву, христову громаду, проти Царства Тьми» (Київ-Харків, 1922 [7, с. 301]; Франкфурт-на-Майні, 1947; Нью-Йорк, 1974 [52]). Не лишаючись осторонь від нав'язаної ієрархами РПЦ ідеологічної війни й з метою ідеологічного обґрунтування позиції УАПЦ щодо законності пресвітерської хіротонії Всеукраїнського митрополита, він видрукував працю «До питання про висвяту церквою» Псалми та літургії автокефальної Церкви (1925-1927 рр.) [53, арк. 323-327], в якій обґрунтував загальноцерковну висвяту митрополита УАПЦ. Питання утворення УАПЦ висвітлені ним у праці «Основа визволення Української Автокефальної Православної Церкви» (1926) [7, с. 308; 54, арк. 57-74]. Проблема

ідеологічного обґрунтування позиції УАПЦ присвячена велика із 6-х частин богословська праця «Основи визволення Церкви з-під «князів тьми віку цього» (Ефес. 6:10-13)» (1927-1928) [16, арк. 79-95; 55, арк. 7-28; 56, арк. 114-125; 57, арк. 18-24], яка частково була опублікована в часопису УАПЦ «Церква і життя», а її машинописний оригінал, з внесеними рукою автора правками й досі зберігається серед архівних матеріалів редакції журналу [7, с. 307]. Наступна праця «Настановлення Олександрійського Патріарха пресвітеріоном, за свідомством літопису Євтихія» (1928) [17, арк. 201-231], за своїм змістом, формою викладу та хронологією є логічним продовженням цієї праці, а вірніше її V частиною. Останньою VI частиною цієї праці стала праця «Свідомство Севера Антиохійського патріарха про висвяту Олександрійських патріархів від пресвітерів» (1928) [58]. На жаль, повністю ця його значна богословська праця [7, с. 308], а також підписана псевдонімом «Вірний В.Чехівський» праця «Досягнення Української Автокефальної Православної Церкви» (1927) [59], й досі залишаються неопублікованими, хоча й мають велику цінність для сучасних дослідників історії Церкви та богословів.

В ході підготовки до проведення Другого Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ питання про організацію духовної освіти обговорювалося на засіданнях Передсоборної комісії. Так, на її засіданні 26 липня В. Чехівський виступив з тезами своїх майбутніх доповідей – «Про внутрішній стан життя УАПЦ та працю ВПЦРади» [1, с. 64]; «Сучасний стан релігії взагалі і християнства, зокрема в світовому житті» [1, с. 68-71], «Основні вимоги сучасного християнського світогляду в галузі учення віри» [1, с. 70-72].

На засіданні комісії 29 липня В.Чехівський у доповіді «Форми організації богословської освіти» наголосив на тому, що основною «формою організації систематичної богословської освіти» є богословська школа, яка в умовах життя УАПЦ «має своїм завданням дати ученикам знання сучасного рівня богословських наук і їх літератури й розвинути до верху сучасного мистецтва уміння учеників говорити й писати в сфері богослов'я. Це завдання можна виконати за три роки, коли до богословської школи прийматимуться особи, що загальну освіту достатньо засвоїли. Школа має автономію» [1, с. 90], періодичною – «повинні бути курси священнодіячів і церковно-освітні з'їзди священнодіячів», постійною – «індивідуальне учительство священника й єпископа», а окремою – «індивідуальна й спільна богословська освіта». Він же у своєму виступі «Засоби церковної самоосвіти» стверджував, що першим засобом церковної самоосвіти є: «самодіяльна участь в церковному житті: організації, читанні, співі, проповіді, письменстві, церковному служінні». Загалом же, індивідуальна «самоосвітня праця має йти йде через все життя кожного члена церкви шляхом: а) удосконалення в молитві й добродійстві; б) єднання з світильниками Божої Премудрості, в постійному читанні їх християнських творів; в) удосконалення в церковному мистецтві (співі, музиці, виразному читанні)». А спільна самоосвітня праця на його думку, «йде: в народних співцях, читцях й проповідників й хорах. Допоміжним засобом спільної самоосвіти служать спільні книжки. В хорах ведуться підготовчі до богослужіння церковні справи: співання, читанки, бесіди». Крім того, осередкові «церковні органи подають ініціативу до церковної самоосвітньої праці й керують нею: подають зразкові списки богословських книжок з окремих наук, указують бажану зразкову послідовність читання, ознайомлюють з практикою самоосвітньої церковної праці через журнал «Церква й Життя», допомагають постачанню книжок, нот» [1, с. 91]. Хоча в справі «поширення журналу та відкриття школи інертність є: треба налагодити справу з поширення. Можна – ж набувати журнал колективним шляхом» [1, с. 93]. Водночас, під час розгляду питання «Богослужбова галузь церковного життя» він зазначив: «Доконче потрібним є доповідь про історію богослужіння поєднати з вимогами сучасного церковного життя» [1, с. 94]. На цьому ж засіданні він у співдовіді «Організація богословсько-наукової праці», зазначив, які заходи необхідно здійснити з метою розвитку і активізації науково-богословських досліджень [1, с. 92]. На засіданні 4 серпня комісія розглянула питання «Церковно-освітня справа УАПЦ», що виносилося на розгляд Собору, і ухвалила його співповідачем по розділах «Форми організації богословської освіти», «Засоби церковної самоосвіти» та «Організація богословсько-наукової праці» [1, с. 114].

Під час Другого Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ (Київ, 17-30 жовтня 1927 р.) – «Собору самопізнання» [8, с. 17], що проходив під пильним наглядом ДПУ, В.Чехівський головуючи на Соборі [1, с. 140], був обраний членом – Президії ВПЦР, де відповідав за видавничу справу [1, с. 330], Вищого Церковного суду [1, с. 331] та трьох Комісій: теоретико-ідеологічної, церковно-організаційної, по огляду церковного життя УАПЦ [1, с. 518].

Саме за його пропозицією в якості почесних гостей Собору були запрошені «наукові сили, що перебувають на терені України» [1, с. 100], в т.ч. й М.Грушевський [1, с. 133-134]. Собор досить значну увагу приділив стану церковно-освітньої справи в УАПЦ і враховуючи здобутки В.Чехівського на освітньо-богословській ниві, члени Собору обрали його завідувачем освітнім відділом УАПЦ [1, с. 345-346].

В.Чехівський в своєму виступі на Соборі (25.10) зазначив, що в УАПЦ багато священників, які навіть богословських курсів не закінчували, тому необхідно «розвивати богословську науку. Не тільки потрібно мати догматику, а і етику, літургіку і апологетику взагалі; для розвитку треба більше учитись, але піднімати церковну освіту не наказами, а в спосіб колективної самоосвітньої самодіяльності. Не форма виразів потрібна, бо різні вислови можуть бути для виявлення однієї й тієї ж думки... Приклад священника, який почав розвиватися на богословських курсах, а потім попав в глухе село й пішов назад, свідчить про потребу постійної праці над самоосвітою, бо хто не йде вперед, той йде назад. Один вихід – освіта. Особливе має значіння обмін думок на церковно-освітніх з'їздах... Зневажити цей спосіб не можна, а тому доручити президії ВПЦР подбати про піднесення засобів церковної освіти більш ніж про формули для визначення ідеології» [1, с. 355]. Перед членами Собору виступав із доповідями «Сучасний стан релігії взагалі і християнства, зокрема в світовому житті» (18.10) [1, с. 151-158; 60, арк. 12-15], зазначивши, що коли «мова йде про вплив і діяння науки Христової на представників інших релігій, то ми творимо діло близьке Месії – Христу» [1, с. 159]; «Методи організації християнського світогляду й церковної думки» (19.10) [1, с. 183; 60, арк. 28зв.]; «Учення про Церкву, як громаду Христову, та її благодатне життя» (25.10) [1, с. 352-354]. У співповіді «Організація богословсько-наукової праці» відзначив, що з метою розвитку і активізації науково-богословських досліджень «1) ВПЦР організовує при своїй Президії богословську наукову колегію. 2) Колегію вибирає ВПЦР. 3) Колегія кооптує членів. 4) По округах округові органи закладають філії наукової Колегії. 5) Завдання Колегії – розвиток богословської наукової праці. Найближчими черговими конкретними завданнями Колегії є: а) встановлення богословської термінології українською мовою, б) оцінка творів підручної літератури, в) кваліфікування учених богословських праць і учених робітників для з'ясування здатності й підготованості до церковно-освітньої праці» [1, с. 91].

У 1920-х р. В.Чехівський працював в Історико-філологічному відділі ВУАН, викладав у Київському медичному інституті, Київському політехнікумі та на Соціально-економічних курсах [24, с. 182]. Особисте життя «служителю культу» В.Чехівського було завжди скромним, в другій половині 20-х р. ХХ ст. його, як активного діяча УНР і «служителя культу» було позбавлено прав [2, с. 343], усунено від викладання в медичному та політехнічному інститутах, у сільськогосподарському науковому комітеті та інших закладах. В 1924-1929 рр. для утримання родини займався перекладами з російської мови на українську [61, арк. 11-12].

Чимало потрудився він і в комісії з перекладу чинів Божих служб на українську мову, написавши при цьому дві богословські праці (чини): «Служба визволення» і «Свято Хресне», що сприяли вшануванню важливих подій минулої історії українського народу і його Церкви [2, с. 341]. У середині 20-х р. написав два богословські чини: «Слово Хресне» («Свято Хресне») і «Служба визволення» («Визволення») [62, арк. 370-382], що сприяли вшануванню важливих подій минулої історії українського народу і його Церкви [2, с. 341].

Аналіз наявної його науково-богословської спадщини, дає можливість нам зробити висновки, що він у своїх працях проводив ідеї любові до Бога і українського народу, свободи і правди, виступав на захист від поневолення і русифікації Української Церкви, відображав у них глибоке знання багатовікової історії Християнської і Української Церкви, розкривав лукавство російських церковників, що більше служили імперській політиці, ніж Богові.

Не полишав наукової роботи В.Чехівський і під час ув'язнення. Так, перебуваючи на Соловках, він декілька років працював над монографією «З революційної боротьби 1897-1917 рр.», яку розпочав писати для того, щоб, як зазначав у листі до дружини від 30 січня 1936 р., «стати достойним тебе спільником. Думи глибокі, бажання кличуть мене до творчої праці світової, до діла робочого люду...» [63, с. 513]. Точно не відомо коли він розпочав її писати, вперше про це згадує в листі від 18 серпня 1933 р.: «Трохи попрацював над «З револ. боротьби» [63, с. 506]. В листі від 31 березня 1937 – писав, що обробляє «свою наукову працю... Переписав 20 зшитків...» [63, с. 516], однак, вже 25 квітня із жалем констатував: «Нема змоги зараз продовжувати переписку моєї праці... Тому, для того, щоб не відбитись від розумової

праці, – почну переклад німецької книжки. В шахи грати заковано. Пером не можна орудувати. Залишається читати, думати, досліджувати газети» [63, с. 517]. На превеликий жаль, подальша доля цієї рукописної праці невідома, маємо надію на те, що Федеральна служба безпеки Росії «пообіцяла систематизувати і передати документи про українців, потерпілих від сталінських репресій» [64].

3-го листопада 1937 р. [14] у «далеких нетрях радянської півночі скінчилось життя (розстріляний за вироком трійки УНКВС – А.Т.) славетного борця за волю Української Церкви, за державність і свободу її народу» [2, с. 344], подвижника «великого формату, чия діяльність церковна, педагогічна, культурно-освітня, наукова і громадська, то було апостольське служіння українській ідеї. Краса і велич його духовного образу, багатий і променисто-ясний світ його ідеалів зачаровували кожного, хто на українській ниві сходився з ним та ближче пізнавав його. Усі, хто бачив його, розмовляв з ним чи слухав його проповіді, відчували таку духовну радість, як перед святим престолом, коли стають до Служби Божої» [2, с. 333], – так, у своїх спогадах про Володимира Мойсейовича Чехівського, писав його однодумець і сподвижник протопресвітер УАПЦ Дмитро Бурко.

Підсумовуючи науково-освітню й історико-богословську спадщину В.Чехівського, зазначимо, що досить пророче писала О. Чехівська в листі до М. Мухи: «Хай воскресне Україна й заживе, вільний у християнському житті, замучений наш народ і відпочине від заподіяної йому кривди! Хай не згасне й у нас тут, на чужині, віра в це Воскресіння, що дасть нам силу пережити всі скорботи життя нашого, відірваних від рідної землі, від близьких, дорогих нашому серцю людей, життя скитальчого серед чужих глухих лісів, серед сутолоки таборової і суєти мирської, непотрібної, чужої!.. Хай не згасне ця цілюща віра в Воскресіння й перемогу правди і у наших рідних, близьких і далеких братів і сестер, що ще з більшою скорботою несуть хрест тяжкий свого життя, нехай Ця віра дасть їм силу дочекатись Світлого Воскресіння! «Нехай радість наша буде повна!» [65, с. 529].

Сучасне повноцінне повернення Україні імені В.Чехівського неможливе без вивчення й аналізу всієї багатогранної спадщини вченого, педагога, богослова і громадсько-державницького діяча, виявлення й ґрунтовного опрацювання чималого масиву архівних документів, осмислення його педагогічної, науково-богословської, культурно-освітньої, державотворчої та проповідницько-місійної діяльності. Незалежна Україна, про яку мріяв один з кращих представників українського народу, який багато зробив для її утвердження, ще не повною мірою увічнила його пам'ять. Життєві шляхи, суспільно-державницька діяльність, наукова та богословська спадщина Володимира Мойсейовича, одного із членів знаної подільської родини Сіцінських-Січинських-Чехівських, ще й досі чекає свого дисертаційно-монографічного дослідження.

### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17-30 жовтня 1927 року. Документи і матеріали. / Упорядники: С.І. Білокінь, І.М. Преловська, І.М. Старовойтенко. – К., 2007. – 699 с.
2. Бурко Д. Професор Володимир Чехівський / В кн. Українська Автокефальна Православна Церква – вічне джерело життя. – Саут-Бавнд-Брук, Н. Дж. (США), 1988. – С. 333-344.
3. Приходько В. Під сонцем Поділля. Спогади. Ч. 1. Вид. 4 е. – Нью-Йорк-Мюнхен: Криниця, 1967. – 184 с.
4. Бульбенко Ф.П. Володимир Чехівський. // Нові дні (США). – 1971. – березень.
5. Преловська І.М. Доля Благовісника // Старожитності. – 1995. – Ч. 5-6 (72-73). – С. 24-51.
6. Преловська І.М. Відправа Благовісника // Розбудова держави. – К., 1996. – Ч. 1 (42) – С. 45-51.
7. Преловська І.М. Діяльність В.М. Чехівського, Благовісника УАПЦ, як богослова по обґрунтуванню канонічності УАПЦ (біографічний нарис і огляд праць) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАНУ. – К., 1996. – Т. 2. – С. 295-321.
8. Преловська І.М. «Собор самопізнання» Української автокефальної православної церкви / В кн. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17-30 жовтня 1927 року. Документи і матеріали. / Упорядники: С.І. Білокінь, І.М. Преловська, І.М. Старовойтенко. – К., 2007. – С. 17-37.
9. Мельник Е. Кам'янець-Подільський український народний університет (листопад 1919 - початок 1921 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – Т. 7: Матеріали третього круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку XXI ст.». – С. 28-35



10. Коляструк О.А. Протоколи засідань вченої ради Вінницького інституту народної освіти як джерело для вивчення повсякденного життя викладацької інтелігенції міста у 1920-1922 рр. // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. – Вінниця, 2007. – С.230-234
11. Трембіцький А. Володимир Чехівський – державний і громадсько-просвітницький діяч (до 130-річчя з дня народження) // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2006. – Т. 8: Матеріали четвертого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі». – С. 184-204; Його ж. Освітньо-педагогічна діяльність Володимира Чехівського // Там само. – 2008. – Т. 12: Матеріали восьмого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка». – С. 312-333.
12. Трембіцький А. Володимир Чехівський – голова уряду Директорії // Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917-1921 рр.: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 6-7 грудня 2007 р. / Ред. кол.: Смолій В.А. (співголова), Завальнюк О.М. (співголова), Реєнт О.П. та ін. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2008. – С. 249-268.
13. Завальнюк К. Благовісник // Вінниччина. – 2001. – 31 серпня; Завальнюк К., Стецюк Т. Благовісник/ В кн. Завальнюк К., Стецюк Т. Червоний смерч над Поділлям. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – С. 180-183; Українська мала енциклопедія (ред. проф. Є.Онацький). – Буенос-Айрес: Накладом Адміністрації УАП Церкви в Аргентині, 1967. – Кн. XVI. – С. 2053-2054.
14. Грищенко А. Перший прем'єр Директорії // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 223. – 23 листопада.
15. Перебіг життя, діяльності Волод. Чеховського. Сведения о личном составе института, ведомости на выплату содержания личному составу, сличительные ведомости и сметы за 1920 г. // ДАВО. – Ф. Р. – 1941. – Оп.1. – Спр.20. – Арк. 95-95зв.
16. Герасименко В. 3 українського громадського руху на Поділлі. (1905-1917). (Пам'ять д-ра К.Г. Солухи) // За сто літ.: Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. / За ред. М.Грушевського. Кн. 5. – Х.-К., 1930. – 305-313.
17. Вірний В.Чехівський. Основа визволення Церкви з-під «князівства тьми віку цього» (Ефес. 6: 10-13). Початок праці (Ч. I). Машинопис, копія. 3 лютого 1927 р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ). – Ф. 3984. – Оп.3. – Спр.561. – Арк. 79-86; Ілля Побратим. Наставлення Олександрійського Патріарха пресвітеріоном, за свідомством літопису Євтихія. Машинопис, копія. 1928 // Там само. – Спр.707. – Арк. 201-231.
18. Ілля Братерський. Кому служить церковне панство на Україні. – К.: Вид. Робітничя книгарня № 2, 1918 (Посилання на працю див. ЦДАВО. – Ф. 3984. – Оп.3. – Спр.706. – Арк. 102).
19. Чеховский В. Киевский митрополит Гаврил Банулеско-Бодони (1799-1803 гг.). // Труды Киевской Духовной Академии. – 1904. – № 7. – С. 355-431; № 8. – С. 490-588; № 9. – С. 65-108; № 10. – С. 238-281.
20. Чеховский В. Киевский митрополит Гаврил Банулеско-Бодони (1799-1803 гг.). – К., 1905. – 2 + 306 с.
21. Голова рев[олюційного] комітету і Прем'єр-Міністр 1-го кабінету Директорії В.М. Чеховський // Україна. – 1919. – № 91. – 15(2) - 16(3) листопада – С. 6.
22. «А.Ж.». Чехівський Володимир // ЕУ-ІІ. – Львів, 2000. – Т. 10. – С. 3738.
23. Дорошенко Д. Історія України (1917-1923). Доба Центральної Ради. – «Булава», видавничя корпорація в Нью-Йорку. – 1954. – Т. 1. – С. 63.
24. Чехівський Володимир Мойсейович / В кн. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. – К., 1998. – С. 181-182.
25. Чехівський В. Церковне панство на Україні. 1919 (Посилання на працю див. ДАВО. – Ф. Р. – 1941. – Оп.1. – Спр.20. – Арк. 95зв.
26. Чехівський В. Боротьба чехів за волю і правду в часи Гуса. 1919 (Посилання на працю див. Бурко Д. Назв. праця... – С. 342; ДАВО. – Ф. Р. – 1941. – Оп.1. – Спр.20. – Арк. 95зв.).
27. Прем'єр Вол. Чехівський про державний стан України. // Робітничя газета. – 1919. – № 426. – 2 січня. – С. 3.
28. Розмова з Головою Ради Міністрів. // Робітничя газета. – 1919. – № 430. – 7 січня. – С. 3.
29. Український Робітничий Клуб в м. Києві // Робітничя газета. – 1919. – № 433. – 14 січня. – С. 4.
29. Ультиматум совнаркому. Совіту народніх комісарів Російської республіки. // Робітничя газета. – 1919. – № 431. – 11 січня. – С. 4.
31. Телячий Ю.В. Освітня діяльність П.І. Холодного в м. Кам'янці-Подільському (1919 р.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2002. – Т. 8(10). – С. 352-
32. Посланіє Кирило-Методієвського Брацтва Православним Християнам на Україні. Доповідь на зборах товариства 16 серпня 1919 р. Машинопис. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.50зв.
33. Чехівський В. Постанови Кирило-Методієвського Брацтва // Україна. – 1919. – Ч. 14. – 26 серпня.
34. Алиськевич А. Нова українська школа // Галицький голос. – 1919. – Ч.1. – 16 серпня. – С.3.

## Наукові записки

35. Назви ступенів // Робітнича газета. – 1919. – № 506. – 26 вересня. – С.2.
36. З життя Українського Клубу // Україна. Щоденна газета. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – Ч. 39. – 27 (14) вересня. – С. 4.
37. Україна. Щоденна газета. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 2(19) вересня. – Ч. 17. – С. 2.
38. ЦДАВОУ. – Ф. 2582. – Оп.1. – Спр.173. – Арк. 32-61.
39. В Українськiм клубi // Робітнича газета. – 1919. – 19 вересня.
40. Відкриття Українського Народного Університету // Україна. Щоденна газета. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – Ч. 59. – 23 (10) жовтня.
41. Україна. Щоденна газета. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 21 жовтня.
42. Хроніка // Трудовий Шлях. – 1919. – Ч. 3. – 29 червня. – С.4; Хроніка // Визволення. – 1919. – №6. – 29 червня. – С.2; Хроніка // Подольскій край. – 1919. – № 400. – 30 юня. – С.2.
43. Відкриття Кам'янець-Подільського українського народного університету // Шлях. – 1919. – Ч. 63. – 6 листопада.
44. Відкриття Кам'янець-Подільського народного українського університету // Україна. Щоденна газета. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 4 (22) листопада.
45. Український народний університет в Кам'янці (огляд діяльності за академічний рік 1919/20) // Слово. – 1920. – 14 листопада.
46. ДАВО. – Ф. Р. – 1941. – Оп.1. – Спр.14. – Арк. 2-29зв.
47. Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року. Документи і матеріали. / Упорядники: Михайліченко Г., Пилявець Л., Преловська І. – Київ-Львів: «Жовкля», 1999. – 560 с.
48. Стенограма засідання Всеукраїнського Православного Церковного Собору 14 жовтня 1921 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.1. – Спр.57. – Арк. 1;
49. Протокол наради передсоборного засідання президії ВПЦР і по одному представнику від кожної губернії. 14 жовтня 1921 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.1. – Спр.57. – Арк. 10.
50. Протокол наради членів Собору – представників від губерній України і Президії Собору. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.1. – Спр.59. – Арк. 23зв.
51. Порядок відкриття і праці Всеукраїнського Православного Церковного Собору // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.1. – Спр.57. – Арк.11.
52. Чехівський В. За церкву – Христову громаду, проти царства тьми. – К.: Видання ВПЦР, 1922. – 52 с.; Харків: Видання Церковної Ради першої парафії Української Православної церкви Миколаївського Собору Року Божого, 1922. – 52 с. (Репринтні видання Франкфурт-на-Майні, 1947. – 40 с.; Нью-Йорк, 1974. – 51 с.).
53. Чехівський В. До питання про висвяту церквою. Псалми та літургії автокефальної Церкви (1925-1927 рр.). Машинопис, копія. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.149-а. – Арк. 323-327.
54. Чехівський В. Основа визволення Української Автокефальної Православної Церкви. Ч.2. Машинопис, копія. 1926 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.158. – Арк. 57-74.
55. Чехівський В. Свідectво св. Климента Римського про церковне апостольське наступництво в єпископстві. Ч. II. Основа визволення Церкви від «князівства тьми віку цього» (Ефес. 6: 10-13). Машинопис, копія. 21 травня 1927 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.562. – Арк. 7-28.
56. Чехівський В. Свідectво 1-го загального (каталаос) Собору (325 р.) про висвяту єпископів церквою. Ч. III. Основа визволення Церкви від «князівства тьми віку цього» (Ефес. 6: 10-13). Машинопис, копія. 29 грудня 1927 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.705. – Арк. 114-125.
57. Чехівський В. Свідчення церковного письменства і церковної практики про висвяту єпископів від Церкви. Ч. VI. Основа визволення Церкви від «князівства тьми віку цього» (Ефес. 6: 10-13). Машинопис, копія. 1928 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.706. – Арк. 18-24.
58. Чехівський В. Свідectво Севера Антиохійського патріарха про висвяту Олександрійських патріархів від пресвітерів. Ч. VI. Основа визволення Церкви від «князівства тьми віку цього». (Ефес. 6: 10-13). 1928 р. // Церква і Життя (Орган УАПЦ). – К.: Вид. ВПЦР. – 1928. – Ч.2 (7). – С. 109-121.
59. Вірний В.Чехівський. Досягнення Української Автокефальної Православної Церкви. Машинопис, копія. 7 лютого 1927 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.3. – Спр.561. – Арк. 8-10.
60. Стенограма засідання. Протоколи засідань II-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору Божого року 1927. Вечірнє засідання 18 жовтня. Машинопис, копія // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.175. – Арк. 12-28зв.
61. Архівно-слідча справа № П-15162 Є.Сіцинського // Державний архів Хмельницької області. – Фонд УСБУ. – Арк. 11-12.
62. Чехівський В. Визволення. Проповідницька відправа пам'яті Великого Митрополита і всіх замучених за волю України. Оригінал. 8–21 лютого 1925 р. // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.149-а. – Арк. 370-382; Філадельфія: Видання Українського православного братства ім. Митрополита В.Липківського. – 1970; Перевидано: Преловська І.М. Відправа Благівісника... – № 1. – С. 45-51; Його ж. Життя в богослужінні. Передмова до проповідницької відправи «Визволення». // ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп.4. – Спр.273. – Арк. 1-2.

63. Листи Володимира Чехівського з ув'язнення / В кн. Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. / Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Олександр Воронин. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. – Т. 1. – С. 503-520.
64. Згадають усіх поіменно // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 215. – 16 листопада. – С. 5.
65. Із спогадів Олени Чехівської / В кн. Мартирологія Українських Церков... – С. 529-534.

**Трембицкий А.Н. НАУЧНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ  
ВЛАДИМИРА ЧЕХОВСКОГО.**

*В статтє отобразена научно-педагогическая деятельность члена известной украинской фамилии Сичинских-Сичинских-Чеховских, главы правительства Директории, Всеукраинского Благовестника и главы идеологической комиссии УАПЦ, талантливого богослова, историка церкви, профессора Владимира Чеховского (1876-1937)*

*Ключевые слова: научно-педагогическая деятельность, Владимир Чеховский*

**Trembitskiy A.N. SCIENTIFICAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY VOLODYMYR  
CHEKHIVSKY.**

*Scientifical and pedagogical activity of the member of the famous Ukrainian surname Sitchynskyyh-Sichynskyyh-Chekhivskyyh, the chief of the Dyrektoria ruling, Ukrainian Blagovisnyk and the head of the ideological commission of the UAOC, talented theologian, historian of the church, professor Volodymyr Chekhivskyyi is observed in the article.*

*Keywords: Scientifical and pedagogical activity, Volodymyr Chekhivskyyi*

**УДК 930.85(477) «19»:371**

**І.В.Кахно, І.І.Ніколіна**

**РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ УСРР НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. ХХ СТ.**

*Стаття присвячена розвитку загальноосвітньої школи на початку 20-х рр. ХХ ст. В ній висвітлені особливості становлення та динаміка росту мережі загальноосвітніх шкіл. Визначено заходи уряду по подоланню труднощів в освітній сфері.*

*Ключові слова: Українська СРР, загальноосвітня школа, дитячий будинок, концепція та модель освіти.*

Особливе місце в новітній історії України займають суспільно-політичні процеси початку 20-х рр. ХХ століття, які безпосередньо впливали на діяльність загальноосвітньої школи того періоду.

Актуальність даної статті полягає у всебічному і об'єктивному дослідженні історії шкільництва, без якої не можна відтворити цілісну історичну картину початку 20-х рр. ХХ ст.

Завдання статті – дослідити історію становлення та розвитку загальноосвітньої школи в межах УСРР як соціального інституту на початку 20-х рр. ХХ ст., висвітлити процеси відновлення та її функціонування в цей період.

Особливий інтерес при дослідженні викликає позиція тодішнього наркома освіти Г.Ф. Гринька [1] та його заступника Я.П. Ряппо [2]. На особливу увагу заслуговує також історико-педагогічна праця М.С. Грищенка [3]. Для вивчення вказаної проблеми важливе значення мають ґрунтовні дослідження Г.І. Ясницького [4] та В.В. Липинського [5].

Становлення та розвиток системи освіти в Україні у 1920-ті роки проходили на основі теоретично обґрунтованої концептуальної політики, тому що російський варіант розвитку освітньої галузі не враховував національні та економічні особливості України, був далеким від потреб народного господарства і фінансово незабезпеченим в умовах перехідного періоду. Власна ж концепція та модель освіти отримали статус офіційної у 1920 р., коли керівником НКО став Г.Ф. Гринько. Одним з ключових її положень була вимога заміни школи дитячим будинком. Адже розруха народного господарства, що була наслідком першої світової війни, іноземної інтервенції і громадянської війни, загальноекономічна криза позначилися на шкільному будівництві та на становищі дітей. По-друге, керівництво НКО помилково вважало, що на виховання дитини негативно впливає сім'я.